

schopnosti postavy a zároveň výzvou pre „neživotné“ okolie, kde monotónny dážd' a nekonečné lesy vytvárajú atmosféru bezčasovosti, neobvyklé ticho a ošumelá bábika Boleslavovej dcéry atmosféru zániku. Stanov prichod na tomto pozadí vyznieva ako samo pochovávanie. Vnútorý problém vyrovnávania sa s umieraním tak prehĺbuje aj nové prostredie. Nevyhnutnosť smrti sa ohlasuje so znásobenou intenzitou. Stanove pokusy prehlušiť atmosféru zániku hudbou stroskotávajú. Dovezený klavír v tomto priestore zlyháva. „Nástroji nesloužil pobyt v domě obklopeném hustým lesem. Stále víc chraptel a některé klávesy přestali znít“ (s. 23). Motív klavírnej hudby nesie znaky salónnosti, svetáctva, povrchnosti a umelosti. Nezapadá do tunajšieho prostredia a sezónna životnosť piesní bez hĺbky kontrastuje s precitným spevom drsnej robotníčky Maliny. „Začal hrát melódie dávno zabudnuté, které v tomto prostředí zněly nicotně. Všechna tanga a slowfoxy, které tančil v sanatóriu a které se zde v té drsné krajině vyjímali jako výstřední šaty“ (s. 20). Prejavuje sa tu nesúlad medzi priestorom a jeho atmosférou. Ovzdušie zániku kontrastuje so životnosťou prírodnej lokality, zatiaľčo mŕtve prostredie sanatória pôsobí mimoriadne vitálne. „Útla miss Simonsová a hedvábný mušelin jejich šatů, i hladina jezera a oblaka nad ledovci, i gramofonové desky z Paříže, i londýnske kufry... to vše byl život. A tady břízy a hroby, úbohé květiny a opuštěné dítě – to přece nebyl skutečný život“ (s. 27).

Tento protiklad atmosféry a priestoru je však klamlivý, tak ako je klamlivá aj Stanova vitalita, za ktorou sa skrýva pocit absencie skutočného života. Až drsné prírodné prostredie odhaľuje Stanovi nečakané možnosti. „Zdalo se mu, že ve chvíli, kdy se s částí života rozloučil, kdy odešel od všeho toho, co v jeho představě bylo „velkým životem“, „skutečným životem“, kdy za sebou zabouchl dveře, aby tady klidně umřel, život mu teprve ukázal svou pravou tvář“ (s. 32). Citový vzťah k Maline, ktorého k miss Simsonovej nebol schopný, mení jeho postoj k prostrediu, na ktoré dosiaľ hľadel s pohrdaním a ktoré považoval za nudné, pretože ho v skutočnosti „nežil“. Deprimujúci les sa mení na najkrajšie miesto. „V možnosti setkání s Malinou spatřoval své vrcholné štěstí, své všechno, jedinou věc, jež mu byla v životě dopřána, a s nasmírnou, vždy nově zrozenou láskou myslil na les, v němž se setkají. Země, na níž budou ležet, mu připadala jako blízký a dobrý domácí tvor, ohočené zvíře, ke kterému se může přivinout“ (s. 48). Mení sa u neho nielen vnímanie priestoru, ale aj času: „...radoval se, že mu zbývá ještě několik dní života. Tyto dni mu teď narostly donekonečna. Hodiny, které mu zbývali do večera, se fantasticky prodloužily a vnímal teď každou chvíli jako něco osudem darovaného a drahocenného“ (s. 28). Nové prežívanie priestoru a času súvisí s procesom ozmysľovania skutočnosti. Priestor získava na rozmeroch, na hĺbke a čas na trvaní. Zem a les sú viac ako kulisa a okamih je viac ako ďalšia minúta života. Priestorová extenzia dosahuje maximum: „Pocítil nesmírnost přírody, hrůzu jejich neúprosných zákonů, její velikost i lhostejnost“ (s. 51).

Priestor tu svojou expanziou pohlcuje postavu a zväčšuje vzájomnú vzdialenosť. Výsledkom je pocit odcudzenia priestoru, prerastajúci do strachu z neho. „Lidé spí, přestože je obklopují takové hrozné věci jako stromy, oblaka, zvířata“ (s. 52). Nový pocit z priestoru má charakter harmónie a vytláča z pamäti predchádzajúcu priestorovú skúsenosť. „Všechno bylo krásné, jakoby sladěné v obraz či hudobní dílo... V takových chvílích se rozplynuly všechny „evropské“ obrazy a on míval dojem, jakoby nikdy nebyl z Polska odjel a od dětství žil tady a díval se na ty borovice, lípy a břízy“ (s. 31). Počiatkový pocit neskutočnosti priestoru (s. 16) vystriedalo presvedčenie o jeho dávnom poznaní. V záverečnom štádiu choroby sa celistvý obraz priestoru v jeho vedomí mení na mozaiku. „Borovice a lípy, dešť i pohoda, to vše se rozpadlo, každé zvlášť – vyskytovalo se to teď každé samo o sobě, jakoby poněkud nesmyslně včleněné do pásma jeho pocitů a myšlenek“ (s. 63).

Obraz vonkajšieho priestoru vo vedomí postavy sa teda v priebehu prózy mení. Počiatkový dichotómiu vystriedal pocit celistvosti, ktorý nakoniec prerástol do chaosu. Je to výsledok priemetu rôznych hodnotových postojov do priestorových vnemov. Vyvodzovanie hodnôt z vonkajšieho sveta tu vytvára zdanie ich validity vzhľadom na externé okolnosti, ktoré sa priestorovo vyjadrujú opozíciou „nudný domov – atraktívna cudzina“. Presun hodnotového centra do vnútorného priestoru mení pohľad na vonkajší svet, ktorý sa stáva pre subjekt celistvým. „Tak začínal den směřující ke konci naprosto bez událostí, ale překypující vnitřním světlem. V záři tohoto světla se zdál dokonce i ponurý Boleslav bytostí radostnou“ (s. 31). Vnem harmónie sa nenarúša ani negatívnou atmosférou vonkajšieho priestoru, ktorú predstavuje stále zamračený brat. Náhle vedomie definitívneho konca prejavujúce sa strachom zo smrti však nakoniec rozbíja harmóniu priestoru na chaos.

Významnou súčasťou lokality hájovne je brezový háj. Ako zdanlivo nenápadná súčasť tematizovaného územia poukazuje na hlbšie zakódované významy diela. Jeho prirodzená krása kontrastuje s atmosférou smútku, ktorú navodzuje tanojši hrob Boleslavovej ženy. Háj pripomína svätyňu. „Kmeny se tyčily jako sněžné sloupy, rapaté, jakoby byly z cukru či ze sněhu. Shora se řinuli proudy jemného listí, ale vidět bylo jen perspektivu bílých sloupů“ (s. 11). Stĺp, ale aj strom je symbolom svätyne, duchovna (porov. Biedermann, 1992, s. 350) a samotný háj miestom meditácií (ibid., s. 284). Tieto významy sú zakódované aj do Iwaszkiewiczovho brezového hája, s dominantným obrazom stĺpov. Je miestom obnovy života, jeho sily, ktorá sa presadzuje napriek prítomnosti smrti v ňom. Spája sa so Stanovou láskou, s jeho pochopením zmyslu života, ako aj s Boleslavovým precitnutím zo stavu nebytia. Táto schopnosť obnovovať život mu dáva punc posvätného miesta. Kým pre Stana je háj až príliš viditeľný a vyvoláva v ňom pocit depresie, Boleslav ho v podstate nevníma. Stano žiadnu stratu nezažil a ani matkinu smrť nedokázal precítiť, akoby sa len zdržiavala niekde mimo. Ale hrob v brezovom háji mal stále pred očami, a keď sa zahľadel